

Feministička etika brige
posećivanje mesta zločina

Posećivanje mesta zločina je važna praksa femisnitičke etike brige Žena u crnom, kojom pokazujemo da je briga o drugom naš izbor jednako brige, koliko i definisanja ko je Drugi o kome brinemo. Odluka da brinemo o drugim (ljudima) prevazilazi patrijarhalni nalog brige o muškim članovima porodice, i uključuje sve bez obzira na pol, naciju, veru, klasu i dr. Takođe, kako nas stvranost obavezuje, odluka aktivstkinja i aktivista Mreže Žena u crnom Srbije je da briga o drugima nužno podrazumeva žrtve zločinčke politike države Srbije tokom ratova devedestih na teritoriji bivše Jugoslavije, kao i žrtve nastavka te politike u “mirnodopskom” periodu.

Feminsitička etika brige počiva jedanko na tananosti emocija svake od nas, kao i na neopozivosti moralnih principa koje smo izabrale, ona uključuje i deljenje iskustava i znanja, i zato vam prenosimo utiske aktivstkinja Mreže Žena u crnom iz Višegrada, Prijedora i Zvornika, mesta zločina počinjenih u naše ime.

Sestrinski solidarno
Žene u crnom
Beograd, jun 2013.

Višegrad, 25. maj 2013.

Milkana Pavlović , Peščanik Kruševac

Mreža žena u crnom Srbije organizovala je posetu Višegradu 25.maja u znak sećanja na zločine počinjene pre 21 godinu nad bošnjačkim civilima. Prijavila sam se kao jedna od aktivistkinja da učestvujem u tome. Do sada nisam posetila ni jedno mesto zločina počinjenih i u moje ime. Jer i ja sam Srpkinja. Razmišljala sam o tome kako ću da se osećam na tom mestu, šta će da se desi, kako to sve

podneti, ali zaista nisam mogla da nađem odgovore, do danas. Ne znam kako da napišem ovaj izveštaj, da li rutinski , kao izveštaj se sastanka ili onako kako to osećam. Ne mogu rutinski, to može svako, ne mogu sada posle svega što sam videla, osetila, doživela.

Put kao put, priča, dogovor, neke žene su već bile, znaju gde idu, spremne su na to, ali koliko sam ja spremna? Mutna Drina, nabujala, kiša rominja, mračno, hladno, hladnoća se uvlači u kosti, osećam je, ali još ne znam zašto. Čuprija na Drini, kao i nekada dok sam čitala Andrića, ali samo na trenutak. Jer na mostu tri hiljade crvenih ruža, leže pokisle od kiše na crvenom platnu. Gušim se, davim, suze liju, padaju na ruže, osećam težak kamen na grudima, nikako da udahnem punim plućima, mislim, gotovo je, ugušiću se. Zašto, pitam se, zašto u meni ovoliko bola, sramote, ne smem da podignem pogled, plašeci se kakav će me pogled dočekati. Ali moram, suočavanje je strašno ali neizbežno. Polako podižem glavu, ispod kapaka osećam vrelinu suza, moram, moram da pogledam ispred sebe. Tu je Bošnjakinja, prilazi mi, grli me i ljubi i zahvaljuje što smo došle. Ne jedna, žene prilaze, pozdravljamo se, upoznajemo, pričamo, stojimo na mostu sa tri hiljade ruža koje će uskoro plivati Drinom u znak sećanja na tri hiljade izgubljenih ljudskih života. Za jedan dan. A mi, držimo venac od belih ruža, želimo da i on plovi Drinom zajedno sa crvenim. Žene nam i dalje prilaze, hoće da se fotografišu sa nama, kažu, želimo da ponosno pokazujemo sliku našu zajedničku, pitaju nas kako smo, sa njima deca sa osmehom na licu, nevini, dečji osmesi. Stotine ljudi na mostu, stotine pogleda. Ali u jednom sam osetila ljutnju, u jednom glasu sam osetila bes, u mojim grudima kao da se strela zakucala, ljudi, ja nisam kriva govorim sebi, mi nismo krive za sve te zločine koji su počinjeni u naše ime. A počinjeni su, danas sam svedokinja svega što se desilo. Odlazimo sa mosta, Drinom plivaju crvene ruže, Drinom plivaju i bele ruže. Zajedno, bez ljutih pogleda, bez osude i kletve. U Drini ih nema sem ostataka onih koji su ubijeni i bačeni u Drinu. I još nisu nađeni i ko zna da li će ikad biti nađeni.

Krećemo ka groblju, mezarju. Povorka od stotinu ljudi kreće se lagano, korak po korak. Idu da isprate najmilije. Koraćam, skamenjena , otupela u grču bola. A onda najednom, svu tu tišinu i bol prekida muzika, truba, veselje. Svadba, povorka kola , vijore se srpske zastave. Viču, pevaju pesme, sirene na kolima nas upozoravaju da se sklonimo. Policija održava red , mir. Koji mir, moja duša nema mira, ne može ga ni imati u ovom trenutku. Dva deteta se sahranjuju, nevine žrtve zločinačkog rata. To su bile njihove komšije, pa deca se zajedno igrala, trebalo je zajedno da krenu i u školu te godine, krvave 1992. Koliko je kratko naše pamćenje, da li ga uopšte imamo? Koraćam sve teže, teret mi je sve veći. Stižemo do groblja. Ulazim unutra pognute glave, uplakana, posramljena. Groblje na brežuljku, okrenem se a most i Drina obasjani Suncem. Da li je to neki znak, opet pitam sebe. Kako da nađem mir na ovoj zemlji? Zemlja hladna, vlažna, iskopana, čeka ostatke od žrtvi da primi u nju. Miriše na smrt, zločin, memlu. I ne znam može li ova zemlja promeniti miris pored hiljade grobova u njoj, hiljade žrtvi u jednom danu. Veliki je to teret i za zemlju. Opet se okrećem i gledam grad. Kao da se ništa nije desilo. A ovi grobovi, a jame, a kletve koje sam čula, a sećanja , gde to smestiti, duše prepune bola, srca puna tuge i očaja. Bol mi se širi u grudima sve više, osećam kako pucam polako , kao da se razliva u svaku poru mog življenja.

Upoznajem dve Bošnjakinje. Kažu, smogle snage da dođu prvi put na ovo mesto. Tu su ima sahranjeni najmiliji. Pričamo, nude me kafom, ratlukom, gledaju me pune razumevanja za moj pogled, moje prisustvo. Hvala vam Amina i Madžida, hvala vam za dobrotu i razumevanje, hvala vam za kafu koja mi je srce ugrijala, koja

mi je vašom pruženom rukom dušu iscelila, hvala vam za to. Hvala vam što sam uz tu kafu popijenu sa vama osetila miris procvalog bagrema, primetila žuti maslačak, osetila toplinu Sunca koje se tamo negde ispod crnih oblaka pojavilo. Baš nad mostom i drugom obalom Drine. Odlazimo sa ovog mesta.

Okrećem se da još jednom pogledam masovnu grobnicu, da bolje upamtim svo nedelo učinjeno ovde, učinjeno u naše ime, u ime mog naroda u moje ime, jer i ja pripadam tom narodu. Sramotu nosim sa sobom, u sebi i ne znam kako ću se osloboditi nje. Težak je to osećaj, mučan. Treba živeti sa tim. Kako li žive ti zločinci koji i dan danas šetaju nekažnjeni, ponosni što su to činili. U kakvoj zemlji ja to živim? Pitam se danas, pitaću se i sutra i još mnogo dana. Pitaću se sve dok pamtim jedan grad koji je pretvoren za jednu noć u mesto zločina!

Nadežda Kostić, Pešcanik, Kruševac

Zahvaljujem se Ženama u crnom koje su mi omogućile da 25. maja budem jedna od njih i prisustvujem obeležavanju 21. godine od zločina počinjenih nad bošnjačkim civilima u Višegradu u aprilu 1992. godine. Sam čin obeležavanja je bio na mostu Mehmed Paše Sokolovića na reci Drini.

Ranije o svim tim zločinima nisam mnogo znala, jer u vreme rata, zbog medijskog mraka se u Srbiji o tome nije govorilo.

Kada su kasnije u jezeru Perućac pronađeni leševi civila, saznala sam više, ali ne dovoljno. Tako da sam kao aktivistkinja i antimilitaristkinja želela da svojim prisustvom tamo, na mostu, na Drini, dam mali doprinos kao Srпкиnja koja se stidi i želi oprost za masovne zločine koje su u naše ime činili tamo neki ljudi, koji još nisu svi imenovani i kažnjeni za svoja monstruoza dela.

Kada smo sa vencem prišle mostu i kada sam videla sve te ljude koji su se sakupili da odaju počast svojim bliskim rođacima i prijateljima – žrtvama, ja sam uzdrhtala. Počeli su da nas fotografišu, da se pozdravljaju sa nama, vidi se da im je značilo to što smo tu. Ja sam tada bila jako ponosna što sam tu, da pokažem svima njima da saosećam sa njihovim bolom. Drhtala sam i bila sam sva u grču slušajući govore ljudi iz organizacionog odbora. Pred očima su mi bile te nedužne žrtve koje su tu stradale i bacane u hladnu Drinu. Posebno me je dirnuo govor žene koja je prva progovorila o masovnim zločinima silovanja koji se odigrao u hotelu „Vilina vlas“, gde je sistematski silovano i mučeno oko 200 žena, majki, devojčica koje su služile kao seksualne robinje srpskih vojnika u Glavnom štabu Milana Lukića. Preživelo je 30, a mnoge su izvršile samoubistvo. Nažalost, iako je svedočila u Haškom tribunalu o zločinima silovanja, niko nije osuđen za taj zločin. Sve to je za mene stvašno i neću prestati da se zalažem da tražimo prostore za glasove žena koje su preživele seksualno nasilje u ratu, a isto tako za žrtve seksualnih zločina i u miru.

Takođe mi se dopao i govor muftije bosanskog koji je ljude pozivao na mir, slogu, a posebno to što je molio ljude da se ne plaše da svedoče o zločinima, jer samo će na takav način pomoći sebi, a i drugima da zločinci budu imenovani i samim tim i osuđeni.

Na tom komemorativnom skupu posebno su se organizatori zahvalili Staši Zajović i Ženama u crnom koje redovno prisustvuju tim skupovima. Dirljiv je bio govor Staše Zajović ispred Žena u crnom, koje su neprikošnovene u svojoj misiji da se ne zaborave zločini počinjeni u naše ime i da zločinci budu osuđeni i kažnjeni.

Dvadesetpetog maja 2013, krenule smo za Višegrad. Bila sam veoma uzbuđena i sretna, jer sada u svom okruženju nisam morala da krijem gde idem i svi su poželili da mi se pridruže i poželili su mi sretan put. Zato što prvi put idem, put mi od uzbuđenja koji sam osećala uopšte nije teško pao. Došle smo do Bajine Bašte i tu smo ostale preko noći, ujutru smo nastavile put za Višegrad. Ispred Bajine Bašte zastale smo kod jednog spomenika narodnom heroju Živanu Đurđeviću koga su četnici 25.05.1943 godine, “mučili i pekli na ražnju sve dok nije izdahnuo”, kao što piše na spomen obeležju.

U Višegrad smo stigle oko 11h. Muzika i srpske zastave svuda oko mene, kao da su svi čekali baš ovaj, (za mene i mnoge tužan dan), da prave svadbe. Bila sam zgranuta i besna na taj narod koji nema, rekla bih, ni malo moralnog u sebi, ni srca, ni duše ni stida, ni srama. Osetila sam sramotu što pripadam tom narodu. Imala sam potrebu da ih, na sav glas, pitam kako ih nije sramota...

Na mostu Mehmeda Paše Sokolovića, na ogradi poređane crvene ruže, 3000 ruža za 3000 žrtava. Čujem ljude oko sebe kako pričaju. Oni znaju ko su počinio, ali kažu da ih je teško privesti pravdi, država ih štiti i kažu da nemaju dokaze. Nemaju dokaze? Ovoliko svedokinja i svedoka? Zaključujem da još uvek žive u strahu.

Kasnije su mi poruke žena predsednica organizacije i reisa razjasnile. Poruke su bile kako je na njima da nastave da žive i da uče svoju decu da vole, ali da nikada ne zaborave ovaj zločin koji su počinile njihove komšije kojima su verovali. Da nastave da grade mostove sa našim komšijama dobrim ljudima. Poruke svedokinjama i svedocima zločina su bile: “Svjedočite o zločinu, jer ne svjedočiti o zločinu je takođe grijeh. Tajiti istinu je grijeh. Nemojte mrzjeti...svedočite.

Danas je na mezarju ispraćeno sedam žrtava agresorskog zločina, među kojima je i dvoje dece... Jedna je devojčica rođena 1986. a drugo je dečak rođen 1985. što znači da su tada imali samo 6 i 7 godina. Suze na licima njihovih bližnjih svedoče kolika je njihova bol i tuga, ali ipak, kažu da su i radosni jer su pronađeni posmrtni ostaci njihovih najbližih čime je bar u maloj meri ublažena njihova bol, a žrtve konačno našle svoj mir. Svi su imali svoj dan za tugu i sećanje.

Užasno mi je bilo videti malu igračku, medvedića, zakačenu pored male rake na drvenom obeležju, gde je trebao biti sahranjen, pored svoje majke, sedmogodišnje dete. Osetila sam oštar bol u grudima i suze su krenule same. Bol koju sam tada osetila u tom trenutku je sad samo moja i još uvek je sa mnom. Da je živo to dete bi sad bilo momak sa 28 godina. Kakav li je to monstrum kome je jedno dete zasmetalo samo zato što se drugačije zove?

Na mezarju nam prilazi jedan dečak i jedna devojčica, zahvaljuju nam što smo tu sa njima u tom trenutku i poželili su da se slikaju sa nama. U jednom trenutku nas dečak pita od kad smo u revoluciji? Zbunile smo se i pitale ga šta je to revolucija, a on nam je odgovorio: To je valjda kad si protiv svojih, jer su oni loši.

Ljudi su nam neprekidno prilazili i zahvaljivali se na podršci koju im, mi kao Žene u crnom pružamo, a meni to daje posebnu snagu potrebnu da nastavim da se borim protiv nekažnjivosti i da ukazujem na zločine koji su moji sugrađani počinili i da tražim pravdu za žrtve genocida.

Sa Ženama u crnom sam obišla više mesta zločina nad Bošnjacima i Bošnjakinjama, Hrvatima i Hrvaticama i ostalim „ne-Srbima“. Osećaj je uvek isti, težak. Nema reči kojima se može opisati tuga koju osećam kada vidim i čujem šta se činilo u ime moje nacije i religije. Nacije i religije kojoj nažalost geografski pripadam, nikako etički i politički. U moje ime se ubijalo, silovalo i klalo, bacalo sa mosta. Ja sam tada bila dete. Ali odgovornost koju su mi nametnuli država, nacija i religija, kamen je oko vrata koji ću zauvek nositi i za koji ću se zauvek izvinjavati. Moliti za oprost.

Nigde u svetu se ne može videti da se u jednom danu, u istom gradu slave i život i smrt osim u državama bivše Jugoslavije. Videla sam to u Višegradu, Srebrenici, Vukovaru, Prijedoru. To ne mogu shvatiti. S jedne strane svadba, s druge strane dženaza. A sve obojeno religijom i nacijom. Na svakom putovanju izvan Srbije mi uvek priđe neka majka koja me čvrsto uhvati za ruku. Ne zna ko sam, ne zna kako se zovem, ali zna da ću je razumeti.

Žao mi je što nema više ljudi iz Beograda, mladih ljudi koji će otići i uhvatiti majke čvrsto za ruku. To vodi pomirenju. Takođe mi je žao što se majke s obe strane ne nađu i ne uhvate za ruke. I to bi vodilo pomirenju pre nego uzdanje u religiju i naciju, državu, koje nikome nisu ništa dobro donele.

Ja nisam majka i nemam legitimitet da im kažem šta da rade. Ja nisam nikoga izgubila u ratu. Ja nemam legitimitet za bilo šta osim da ih držim za ruku i svojom društvenom akcijom probam da im olakšam bol, da doprinesem da zločini budu kažnjeni. Ali se nekako plašim da sve dok žene, majke, sestre, supruge ne shvate da su rat, država, nacija, religija i svi društveni identiteti kamen oko vrata i ono što nas čini drugačijima, pre nego samo ljudima, neće biti mira. Identiteti koje nam nameće društvo nas sprečavaju da se držimo za ruke i teraju nas da slavimo svoje "heroje", "šehide" ili kako se već zovu koji su, kako kažu, da bi nas odbranili, morali da počine zločine. Ne. Nećemo ih slaviti. Nećemo ih braniti. Oni moraju platiti kaznu koju su zaslužili.

Odgovornost je imperativ.

Ljiljana Radovanović . Žene u crnom, Beograd

Na mostu – na Drini ćupriji – govorile su hrabre Višegrađanke proterane iz svog grada pre 21 godinu.

Hedija Kasapović, predsednica Udruženja žrtava porodica nestalih i civilnih žrtava agresije 'Višegrad 92' rekavši da se još traga 'za više od 1200, identifikovano je svega 30%, 186 je do sada ukopano na mezarju Stražište, a sa današnjim danom još 193'.

Bakira Hasečić, iz Udruženja žena žrtava rata, je imenovala nekažnjene zločine i počinioce - one koji i dalje slobodno idu gradom. Bakira je osnovala Udruženje koje okuplja žene širom Bosne i Hercegovine i one su hrabro svedočile u procesima za ratni zločin silovanja i seksualne zločine. Nažalost, u Haškom tribunalu niko nije osuđen za te zločine, krajnje je besramno što je seksualno zlostavljanje je izostavljeno iz optužnice.

Staša Zajović je kazala da se „Višegrad upisao u sramnu mapu masovnog ubijanja, silovanja, mučenja žena bošnjačkog imena. Posebnu zahvalnost i divljenje želimo iskazati ženama Višegrada i iz cele BiH da svedoče o monstruoznim seksualnim zločinima. Divimo se vašoj borbi za kažnjivost seksualnih i svih zločina, jer vi ste prokrčile put ženama širom planete u borbi za dostojanstvo i pravdu. Kao i vi, duboko smo razočarane i ogorčene što je i međunarodna pravda je krajnje nepravedna prema vama. Zajedno ćemo nastaviti da se bo-

rimo za kažnjivost zločina nad ženama, nećemo prestati da tražimo pravdu za žrtve seksualnih zločina, i u ratu i u miru.

Hvala na poverenju da sa vama podelimo bol, da vam izrazimo saučešće, solidarnost i saosećanje a odnos sa vama je oplemenio naše ljudsko postojanje, ublažio neizmeran osećaj stida jer znamo odakle dolazimo: iz države naslednice zločinačkog režima, koji je izvršio agresiju na vašu zemlju, planirao zločine, organizovao oružane formacije, koje su izvršile nebrojene zločine, a zločini u Višegradu su među najmonstruoznijima. Oni su u ovom gradu ubijali život, ubijali ljude samo zato što su drugačijeg imena, ceo ovaj grad pretvorili u koncentrator, a ni posle 2000. godine vlasti nisu napravile suštinski raskid sa zločinačkom prošalošću. Sada su na vlast došli oni koji su kreatori i saučesnici politike devedesetih. Sad su oni pod međunarodnim pritiskom potpisali Briselski sporazum. I to je pozitivno, makoliko predstavljalo puko ispunjavanje međunarodnih obaveza i čuvanje vlastitih pozicija. Pozitivno je to što neće više biti u mogućnosti da proizvode sukobe i remete mir u regiji. Međutim, mi znamo da se oni nisu promenili, znamo da su njihovi činovi izvinjenja i obećanja klečanjem iznudenim tehničkim gestovima, cinizam prema žrtvama, obesmišljavanje smisla i vrednosti pravde. Jer sve dok je za njih genocid reč koju teško izgovaraju, sve dok ne budu obelodanili punu istinu o direktnoj odgovornosti JNA, posebno Užičkog korpusa, sve dok u ovom gradu i dalje bude postojala istoimena ulica smrti, sve dok se ne obelodani cela istina o masovnim grobnicama u jezeru Perućac, sve dok u Srbiji i dalje bude na delu rehabilitacija ratnog zločinca D. Mihajlovića i zločinačkih četničkih hordi koje su nastavile pohod smrti nad bošnjačkim stanovništvom 90-tih u ovom gradu i širom BiH i drugde, sve dok te 'nove' vlasti, umesto verbalnih izliva i iznudenih poteza, ne budu preduzele konkretne korake i mere, nema promene!

Nikada nećemo prestati da uznemiravamo vlast zahtevima za odgovornošću za rat i ratne zločine.

Posle govora usledio je gromoglasni aplauz. Posle Staše govorio je novi reisu-el-ulema islamske zajednice Hussein ef. Kavazović koji je prethodno pozdravio Stašu, naklonio se i zahvalio na govoru i dolasku u Višegrad.

Nakon bacanja tri hiljade ruža u Drinu Žene u crnom su spustile venac u Drinu, koja je bila toliko mutna i brza da je venac potonuo i nakon sto metara se ponovo pojavio na površini.

Nakon mosta kolona se uputila prema mezarju gde je ukopano sedam žrtava od kojih su dvoje dece, devojčica od 6 godina i dečak od 7 godina. Još jednom su se imami i reis zahvalili svim građanima koji su bili prisutni, kao i svim vladinim i nevladinim organizacijama na podršci a posebno Ženama u crnom na podršci. Otišle smo i do zloglasnog mesta banje Vilina vlas gde su 1992. godine žene bošnjačkog imena – njih oko 200 seksualno zlostavljano i samo ih je 30 ostalo živo i svedočenje preživelih i dokazi o zločinu nisu bili dovoljni za podizanje optužnice u Haškom tribunalu! Mi iz ŽuC Mreže: Milkana i Nadežda iz Kruševca, Ivana iz Leskovca, Snežana, Ljilja, Staša iz Beograda ćutke smo se približile mestu, ne silazeći iz kola. Prošla nas je jeza od mesta, od srpskog svatovskog veselja i tamo kao i u celom gradu i to baš tog dana. Samo smo se okrenule kolima i u tišini nastavile put, dugo nismo mogle da govorimo, ono što smo osećale činilo nam se neizrecivo.

Prijedor, 31.maj 2013.

Nataša Lambić, Žene u crnom Beograd

Poslednjeg dana maja bili/e smo u Prijedoru. Nosili/e smo oko leve ruke bele trake, podsetnik na isključivanje, obeležavanje i uništavanje drugačijih.

Gradske vlasti Prijedora nisu dozvolile protestnu šetnju, ali, mi smo došetali/e do glavnog gradskog trga, sa aktivistima/kinjama inicijative “Jer me se tiče”, ljudima iz Banjaluke, Bijeljine, Mostara, Prijedora, Sarajeva, Tuzle, Zagreba, Zenice, praćeni mukom onih pored kojih smo prolazili. Pitale smo se da li je one koji su bili tu 1992. godine bilo sram da ponovo vide bele trake oko ruku svojih sugrađana?

Jedan mladić iz kolone je, srećan, rekao drugom - „Jesi li ikad’ mog’o zamislit’ da će ovo bit’ moguće?“ Zabranjena šetnja postala je čin oslobađanja od straha, imenovanje zločina, odbijanje da sećanje na žrtve bude privatn čin porodica. Majka Mejra Dautović, čija su deca ubijena u Omarskoj, došla je. I druge žene, bivše zatvorenice Omarske ponosno su hodale svojim gradom iz kog su proterane. Sve smo bile tako srećne što smo tu.

Kroz logore Omarska, Trnopolje i Keraterm prošla je 31.000 ljudi. Glavni trg nosi ime Zorana Karlice, vođe srpske vojske koja je u prijedorskom kraju počinila najmonstruoznije zločine i sprovodila sistematsko uništenje nesrpskog stanovništva. Bolna ironija svuda oko nas.

Mladi ljudi čitali/e su poeziju prijedorskih pesnika. Goran, mladić iz Prijedora, pročitao je listu zahteva prijedorskim vlastima, koje i dalje sprovode politiku segregacije i sistematske diskriminacije, negiraju zločine, zabranjuju komemorativne skupove i ne dozvoljavaju gradnju spomenika ubijenim civilima nesrpske nacionalnosti. Oko nas transparenti: “Zločin je zločin, ma koliko šutjeli – Antifa Prijedor” i “Sjećanje ne možete zabraniti”.

Tražili/e smo da se izjednači položaj svih građana Prijedora, da se prekine fašistička praksa “građana/ki drugog reda” i da se spreči zaborav žrtava zločina. Poslali smo jasnu poruku da ljudi koji su ubijeni nisu zaboravljeni. Prošle godine, na ovom trgu je stajao jedan čovek. Godinu dana kasnije, stajali su mnogi, mladi Prijedorčani pre svih, čija je građanska hrabrost prekinula ćutanje njihovih roditelja. Položili/e smo bele i crvene ruže, sa imenima ubijene prijedorske dece, kao temelj zabranjenog spomenika. Mladi ljudi, generacije koje su stasale posle ratova, udarile su, simbolički, šamar generaciji svojih roditelja, koja je ćutala.

U gradu je bilo tiho, kao da niko nije očekivao, možda ni sami učesnici/e, nakon tolikih zabrana, da će se protest stvarno desiti. Tokom stajanja nije bilo otvorenih neprijateljstava, položene ruže su stajale satima pošto su se učesnici/ce razišli/le. Dok smo razgovarale/i, pitale/i smo se da li je ćutanje znak preispitivanja, da li će ovo što su uradila njihova deca naterati stariju generaciju da se suoči sa svojim sećanjima i progovori.

Mladi ljudi oko nas su dali Danu bijelih traka novu dimenziju, on je postao dan svih onih koji ne žele da žive u društvu u kojem se ljudi isključuju i uništavaju na osnovu različitog identiteta. Važno je da su oni koji/e grade budućnost Bosne i Hercegovine shvatili da nema mira bez istine o prošlosti, bez suočavanja sa krivicom i bez utvrđivanja odgovornosti. Još je važnije što su sve uradili zajedno, prevazišavši sve granice koje ih dele.

Zvornik, 01. jun 2013.

Milka Rosić, Žene za mir, Leskovac

Nakon komemoracije u Prijedoru 31.05.2013. uputile smo se kombijem ka Zvorniku.

U kombiju je bilo reči da ćemo spavati kod Suvade u Đulićima, ona živi sama kao i većina žena tamo, jer su im muževi ubijeni.

U hladno predvečerje stižemo kod Suvade, kombi staje iznad njene kuće.

Očekivala sam da ću videti stariju ženu, iz dvorišta nam maše mlada lepa žena, iznenadila sam se. Kada smo se pozdravljale prepoznala sam je, videle smo se u ŽUC-u u Beogradu i na sastancima Mreže. Upoznala sam više njih pa ih nisam znala po imenima. Susret sa Suvadom sam doživela kao sa sestrom koju nisam duže videla.

Suvada, lepa i mlada žena, velikog srca otvorenog za sve dobronamerne ljude, tople duše i milog lika, jednom rečju anđeo. U kući i oko kuće sve je sređeno i besprekorno čisto. Suvada ima dve udate ćerke, unučiće i sina studenta koji nikad nije upoznao svog oca jer su ga zlikovci odveli i ubili, dečak je bio sasvim mali i nije ga zapamtio. Pored Suvadine kuće su kuće njenih jetrva koje su takođe same. Zlikovci su ubili Suvadinog muža, četiri devera, svekra i dva sina od devera. Osmoro muškaraca ubijeno iz uže porodice.

Velika mi je čast što sam bolje upoznala plemenitu Suvadu, kod nje smo večerale i prespavale.

Svanulo je jutro 01.06.2013, praćeno sitnom sumornom kišom. Spremamo se da krenemo sa Suvadom na marš „stazom smrti“ do sekundarne grobnice „Crni vrh“. Krenule smo, ljudi su pristizali u koloni. Kiša je i dalje sitno padala, pa se smenjivala sa suncem kao život i smrt tih nedužnih ljudi koji su mučeni i poubijani samo zato što su druge veroispovesti i nosili drugačija imena od zločinaca.

Stigli smo u školsko-tehničko centru, gde su nedužni ljudi dovoženi i nagurani u halu njih 700. Kažu da su počeli pucati zidovi hale od pritiska ljudskih tela koji su silom nagurani. Položile smo venac uz halu, ulazeći u halu koju inače nisu hteli ni da otvore zbog dženaze/komemoracije (jer je pod srpskim patronatom), pa su ipak nekako otvorili, naišle smo na neverovatan prizor. Na zidovima hale gde su ljudi mučeni, stavljeni su poster sa golim ženama. Naše tumačenje postera golih žena na tom mestu označava ogoljene interese srpske politike. Cilj ondašnje srpske vojske je bio da ne ostane ni jedno muško ime, glava.

Nastavile smo put ka sekundarnoj grobnici Crni vrh, u mojoj glavi su se smenjivala osećanja: osećanje tuge, sramote i ponosa. Tuge, zbog nesrećne sudbine, ubijenih nedužnih ljudi. Sramote, zato što sam pripadnica naroda kome pripadaju i ti zločinci. Ponosna, zato što osećam potrebu da podelim saosećanje sa tim ljudima, ranjenih srca i odam poštu nesrećnim i nedužnim ljudima, koji su izgubili svoje živote te kobne 1992 godine. Stigle smo do sekundarne grobnice „Crni vrh“. Grobnica je bila dugačka 40 metara i duboka 4 metara, u njoj je bilo sakriveno 500 ubijenih ljudi. Nakon 16 godina, 2008. godine su pronađeni posmrtni ostaci ubijenih ljudi u toj grobnici, među kojima i muž naše prijateljice Suvade.

Na komemoraciji je rečeno, između ostalog, da je visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu Pedi Ešdaun (2002-2006), istom prilikom rekao, obilazeći sela oko Zvornika, da ništa nije znao o skrivanju mrtvih tela. Nakon komemoracije smo krenule u G. Kalesiju da odamo poštu ukopu jedanaest pronađenih tela. Dok smo pešaćile do kombija, razgovarale smo sa ženama u koloni. Jedna žena je pričala kako su dovedeni od Klise do Bijelog Potoka pa onda odvajali muškarce i mlade žene bez dece i gurali ih u kamion. Videvši to jedna žena je

svoje petogodišnje dete gurnula jednoj mladoj ženi da bi je zaštitila. To su počele da rade i druge žene koje su bile sa dvoje i više dece, međutim neko iz paravojnih formacija je to primetio pa su počeli da pitaju decu da li su im to majke. Taj petogodišnji dečak sada živi u Đulićima. Mlade žene bez dece su odvodili u logore i tamo ih seksualno zlostavljali, ponižavali i ubijali.

15-og juna ove godine će se otvoriti nova masovna grobnica i žene koje još uvek nisu pronašle svoje najbliže, nadaju se da će ih sada pronaći u njoj. Te žene skrhanih duša i umornih tela, traženjem svojih najmilijih, od dana nestanka do danas, imaju samo jedan cilj da ih pronađu i sahrane.